

В.Г. Гармасар

Липський Володимир Іполитович (до 150-річчя від дня народження)

Проаналізовано наукову діяльність академіка В.І. Липського, показано основні напрямки його творчості, виокремлено внесок у вивчення природи України, а також Кавказу, Середньої Азії та тогочасної Бессарабії. Висвітлено роль ученого у становленні Української академії наук України, створенні ботанічного саду УАН у Києві та розбудові університетського ботанічного саду в Одесі.

В.І. Липський

Володимир Іполитович Липський — учений-флорист, систематик рослин, ботаніко-географ, відомий знавець гербарної справи та організатор ботанічних садів, академік АН України (1919), її президент (1922-1928), член-кореспондент АН СРСР (1928). Вивчав рослинність України, Кавказу, Середньої Азії, Молдавії. Здійснив експедиції в країни Європи, Північної Африки, Азії, Південної Америки. Один із перших описав флору Індонезії, Тунісу, Алжиру та Середньої Азії.

Народився 11 березня 1863 р. в с. Самостріли Ровенського повіту Волинської губернії (нині Корецький район Рівненської області) у сім'ї священика. У 1873 р. родина Липських переїхала до Житомира, де Володимир навчався на підготовчому відділенні чоловічої гімназії і здобув знання з історії та географії, вивчав іноземні мови. Після закінчення гімназії він продовжив навчання

в Києві в приватній Колегії Павла Галагана - на той час престижному навчальному закладі. Викладачами Колегії були член-кореспондент Петербурзької Академії наук, відомий український філолог П.Г. Житецький, академіки живопису М.І. Мурашко і М.К. Пимоненко та ін. Серед вихованців — А.Ю. Кримський, В.Е. Грабар, Д.М. Петрушевський, С.О. Бердяєв, О.О. Малиновський та багато інших, згодом відомих науковців. Саме в час навчання в Колегії В.І. Липський серйозно зацікавився природознавством і світом рослин. У 1881 р. він закінчив Колегію Галагана з золотою медаллю і вступив до Київського університету Св. Володимира на природниче відділення фізико-математичного факультету. Під керівництвом завідувача кафедри систематики і морфології рослин І.Ф. Шмальгаузена студент В. Липський досліджував флору Київської губернії і Поділля, впорядковував гербарій.

Після закінчення в 1887 р. університету він залишився в ньому на посаді консерватора Ботанічного кабінету та асистента кафедри ботаніки. Його було прийнято у члени Київського товариства природодослідників, за дорученням якого він вивчав флору Бессарабії, дельту Дунаю, Кавказ, Закарпатську

область Середньої Азії та Крим. За матеріалами цих досліджень у «Записках Киевского общества естествоиспытателей» були опубліковані перші наукові праці молодого дослідника [1-4]. Підсумком наукових екскурсій в Бессарабію стала монографія «Исследование о флоре Бессарабии» [2], у якій автор дав критичний огляд літератури, географічну характеристику регіону – його ґрунти, клімат, рослинний покрив та конспект флори, виявив у районі досліджень 1200 видів, які входять до складу 85 родин. Учений представив топографічну характеристику місцевості, вказав природні кордони території, її площу, при цьому деякі описи подавав у розрізі сезонної динаміки. На досліджуваній території В.І. Липський виокремлював кілька типів рослинності: степовий, лісовий, солончаковий, плавневий. Він вважав, що саме місцеві умови в довгому ряду генерацій сприяли утворенню нових різновидностей та видів.

Ці відомості стали основою для більш детального вивчення складу та аналізу флори Бессарабії. У подальшому В.І. Липський дав уточнення попереднім відомостям про видовий склад флори Бессарабії у праці «Новые данные о флоре Бессарабии» [4]. Вивчаючи флору Бессарабії, учений звернув особливу увагу на найважливіші проблеми флористики та підказав їх вирішення через призму проблем охорони та захисту рослин від непомірного антропогенного впливу. Учений підкреслював, що людина порушує природну рівновагу рослинних форм, які складають флору досліджуваної місцевості. Особливо важливого значення набувають ідеї вченого сьогорні, коли гостро стоїть питання охорони рідкісних та зникаючих рослин даної території. Наслідком флористичних досліджень Криму стала «Заметка о флоре Крыма» [5], де вчений уперше вказав на те, що Кримський півострів не варто вважати відмежованою ботанічною областю (така думка побутувала з часів дослі-

дження Х. Стівена), яка має велику кількість ендемічних видів. До цього висновку учений дійшов після дослідження прилеглих до Криму областей Кавказу та знаходження там великої кількості так званих «кримських видів». Заслугою В.І. Липського було те, що він уперше довів аналогічність флори та рослинності Криму та Новоросійська в їх видовому складі та географічному розподілі. Учений вважав, що Таманський півострів є тим мостом, по якому переходила і переходить кримська флора на Кавказ та навпаки.

У 1890 р. В.І. Липський став членом Російського географічного товариства. Того ж року він здійснив свою першу зарубіжну поїздку до країн Південної Європи для ознайомлення з досвідом роботи ботанічних садів та природничих музеїв Туреччини, Греції та Італії. У 1891 р. В.І. Липський відвідав Грецію, Італію, Австрію, в 1893 р. – провів флористичні дослідження в Персії та на Кавказі.

У грудні 1893 р. на IX з'їзді природодослідників у Москві В.І. Липський познайомився з директором Санкт-Петербурзького ботанічного саду О.Ф. Баталіним, який запросив його на роботу до Саду. В.І. Липський прийняв запрошення й упродовж 23 років працював у ботанічному саду Санкт-Петербурга на посадах молодшого і старшого консерватора гербарію, головного ботаніка, а згодом – завідуючого відділом живих рослин, деякий час у 1914 р. виконував обов'язки директора Саду.

У петербурзький період своєї діяльності вчений здійснив численні ботанічні подорожі тогочасною Російською імперією та за кордоном. У 1899 р. В.І. Липський вивчав флору Паміро-Алау. У 1901 р. він подорожував Сибіром та північною Маньчжурією до узбережжя Тихого океану, 1903 р. здійснив подорож на Тянь-Шань та Джунгарський Алатау, 1911 р. провадив польові дослідження на території Ферганської та Самаркандської областей, 1912 р. – дослідження гір Копетдагу, 1916 р. дослі-

джував флору Сирдар'їнської, Самаркандської та Ферганської областей, а в наступному році – флору Чорноморського узбережжя Кавказу.

Окрім того, В.І. Липський здійснив ряд поїздок за кордон з метою вивчення принципів організації ботанічних садів різних держав. Так, 1900 року він відвідав ботанічні сади Німеччини, Австрії, Англії, Бельгії, 1902 р. – Угорщини, Італії, Тунісу, Алжиру, Південної Франції, 1905 р. – Італії, Іспанії, Португалії, 1907 р. відвідав Нью-Йоркський ботанічний сад та відомий дендрарій Арнольд-арборетум біля Бостона, 1908 р. здійснив подорож на о. Цейлон, де відвідав Пераденію з її ботанічним садом. У 1910 р. він брав участь у роботі сільськогосподарської виставки в Буенос-Айресі та в конгресі латиноамериканців. Завдяки цьому, він зміг ознайомитися з ботанічними садами Бразилії, Аргентини, Уругваю. У 1913 р. В.І. Липський ознайомився з ботанічними садами Японії та Кореї, в 1915 р. мав відрядження для роботи в ботанічних садах Італії та Франції [6].

Виконуючи функції консерватора гербарію, В.І. Липський опікувався збереженням та описом архівних зразків рослин, які залишились нерозібраними в гербарії, у тому числі – багатьох унікальних колекцій, зібраних П. Палласом, К. Ледебуром та ін. Вчений був глибоко переконаний, що однією з найважливіших частин ботанічного саду є гербарій. «Однією з суттєвих складових частин кожного Ботанічного Саду є гербарій, тобто колекція сухих рослин... Систематику скоріше можна обійтись без бібліотеки, ніж без гербарію». І далі вчений продовжував: «У якості довідкового архівного матеріалу гербарій нічим не може бути замінений: це є першоджерело в історичному розумінні» [7, с. 6] У працях [7, 8, 10] він оцінив роль кожного колектора, чий внесок збагатив один із найбільших гербаріїв світу. В.І. Липський склав алфавітний покажчик і опис усіх колекцій, зібраних упродовж 1823-

1898 рр. Ці матеріали ввійшли до книги «Исторический очерк С.-Петербургского ботанического сада за его 25-летие (с 1873 по 1898 г.)» [8]. Він описав також колекцію живих рослин і склав путівники по Санкт-Петербурзькому ботанічному саду [11, 13, 14].

У працях [9, 10, 12] В.І. Липський подав широку історичну панораму розвитку ботанічного саду й об'єктивно оцінив вклад кожного вченого. Розгляду історії саду передують розділи, присвячені розвитку ботаніки в Росії. Історично-наукові праці В.І. Липського є першими й одними з найдетальніших праць з історії російської ботаніки. Працюючи в Санкт-Петербурзькому ботанічному саду, В.І. Липський підтримував зв'язки з багатьма ботанічними закладами світу, надсилаючи та отримуючи гербарні зразки для визначення. Важливою складовою частиною закордонних відряджень В.І. Липського була критична робота з матеріалом власних гербаріїв та порівняння їх з оригіналами типів Є. Буасьє, О. Декандоля та інших відомих ботаніків. Цікавими є звіти про деякі з цих подорожей, у них підсумовано світовий досвід організації ботанічних установ різних держав. Таких праць на той час не було в світовій ботанічній літературі. Серед праць цього напрямку діяльності В.І. Липського потрібно вказати «Главнейшие гербарии и ботанические учреждения Западной Европы», «Ботанические учреждения и сады в Южной Европе и Северной Африке», «О путешествии в Южную Америку». Звіти про ботанічні сади Афін, Бухареста, Японії залишились неопублікованими. Як пізніше зазначав вчений (1927 р.), вони не потрапили до друку через ряд трагічних подій і були втраченими [15]. Опубліковані повідомлення викликали зацікавленість не тільки у спеціалістів-ботаніків, вони мали велике значення для подальшого поліпшення роботи Санкт-Петербурзького Імператорського Ботанічного Саду як однієї з провідних ботанічних наукових установ світу.

Загалом у Санкт-Петербурзі В.І. Липський опублікував понад 60 наукових праць. Упродовж 1889–1895 рр. молодий учений досліджував мало вивчену флору регіонів Кавказу. В одній із праць він згадував, що пройшов пішки Кавказом близько 10 тис. верст. Основною працею В.І. Липського з вивчення флори цього регіону є «Флора Кавказу» [16], де учений дав порівняльний ботаніко-статистичний нарис Кавказу, у якому торкнувся деяких характерних рис кавказької флори та порівняв її з флорами інших регіонів, схожих із Кавказом географічним положенням (Іспанія, Португалія, Італія, Балканський півострів). В час дослідження Кавказу вчений зібрав 2000 видів рослин, а конспект, складений ученим, налічував 4430 видів рослин з 882 родів та 125 родин і давав уявлення про флору Кавказу, її кількісний та якісний склад у топографічному і часто вертикальному розподілі. «Флора Кавказу» на той час

Тюльпан Липського

була найповнішим зведенням із флори даного регіону. Свого значення ця праця не втратила й досі. Дослідження В.І. Липським видового складу флор Криму та Кавказу мають значний вплив на сучасні уточнення поширення деяких видів, які ростуть у Кримсько-Новоросійському ботаніко-географічному районі, що зараз розглядається в ранзі Кримсько-Новоросійської провінції. Дана ботанічна провінція охоплює значну частину Кримського півострова, Таманський півострів та Чорноморське узбережжя Кавказу. Учений вказував, що ця територія має дещо замкнутий характер, свої особливості у флористичному відношенні, тобто має осо-

бливі ендемічні види. Тільки в невеликій статті, присвяченій звіту про одну з ботанічних екскурсій «От Каспия к Понту» [17]. В. Липський навів понад 20 ендемічних видів для цього району.

Неоціненний вклад українського вченого й у дослідження флори Середньої Азії, яку він вважав одним з найцікавіших регіонів земної кулі. Його вивченню В.І. Липський присвятив майже п'ятдесят років. Наприкінці ХІХ ст. ним проведено три великі експедиції по вивченню Середньої Азії (1896, 1897, 1899 рр.). За значні наукові досягнення в першій із них, а саме за дослідження природи Гіссарського хребта, у 1897 р. учений отримав премію ім. М.М. Пржевальського від Російського географічного товариства. Доречі, відкритий ним водоспад у верхів'ях ріки Гульбад на Гіссарському хребті він назвав ім'ям дружини Юлії, яка рано пішла з життя. Цей водоспад навечно занесено на географічну карту Середньої Азії. Результатом трьох подорожей у Середню Азію була колекція рослин близько 12000 екземплярів. Питанням дослідження природи Середньої Азії присвячено 35 наукових праць вченого. Такі роботи, як «Материалы для флоры Средней Азии» [18], «Флора Средней Азии, т.е. Русского Туркестана и ханств Бухары и Хивы» [19], «Горная Бухара» [20] є монументальними за своєю значимістю та всесвітньо відомими.

У 1917 р. вченому було присуджено премію Російської академії наук ім. М.М. Ахматова, якою відзначалися вчені за оригінальні твори в усіх галузях наукових знань та літератури.

У 1917 р. В.І. Липський переїхав до Києва. Тут його діяльність була пов'язана, найперше, з організацією роботи Української Академії наук. У 1919 р. його було обрано академіком УАН по кафедрі квіткових рослин, згодом – уповноваженим УАН по будівництву Ботанічного саду в Китаєво-Голосіівському лісі та секретарем II відділу УАН. Свій багатий досвід знавця ботанічних садів В.І. Липський використав,

перш за все, при організації роботи ботанічного саду Української Академії наук. Відомо, що саме його, як одного з найкращих у світі ботаніків-дослідників та видатних знавців у справі організації ботанічних садів, було запрошено на посаду директора Саду (1918), який планувався в структурі УАН. Перший президент УАН В.І. Вернадський запропонував В.І. Липському цю посаду, знаючи його завдяки попередній спільній роботі у Санкт-Петербурзі. У записці, представлений 30 грудня 1918 р. на засіданні фізико-математичного відділу, зазначалося, що «широкі та різносторонні географічні та ботанічні дослідження В.І. Липського в різних частинах світу мають велику наукову вагу та значення і давно привернули увагу європейських та американських учених до автора... Можна сказати без перебільшення, що В.І. Липський є одним з найкращих ботаніків-дослідників та видатним знавцем у справі організації ботанічних садів» [21]. Зваживши на таку характеристику, 30 грудня 1918 р. на засіданні ІІ фізико-математичного відділу УАН В.І. Липського було обрано директором новоствореного ботанічного саду. У 1919 р. його будівництво передбачалося на території Голосіївського лісу, але цьому не судилося збутися. Пізніше В.І. Липський порушив питання щодо придбання земельної ділянки для ботанічного саду на схилах Дніпра. Його клопотання було задоволено. Створений сад нині носить ім'я послідовника В.І. Липського академіка АН України М.М. Гришка. У час організації Ботанічного саду В.І. Липський виступав не тільки як науковець-теоретик організації ботанічних садів, але й як безпосередній втілювач цих ідей на практиці. Його теоретичні погляди на створення ботанічного саду представлено в праці «Ботанічний сад Української Академії наук і його завдання» [15], у якій він виклав детальний план саду та його структуру, визначив завдання саду як наукової установи. В.І. Липський вважав, що Ботанічний сад УАН повинен бути одним з найкра-

ших у світі. Головними принципами цієї наукової установи, на його думку, були виняткова науковість, використання всіх новітніх досягнень у галузі ботаніки, поєднання ботаніки з іншими природничими науками. Сад повинен поділятися на показову та дослідну частини. За планом В.І. Липського показова частина ботанічного саду УАН повинна бути представлена великою живою колекцією різних форм рослинного царства, «до певної міри треба згромадити тут усесвітню флору, найголовніших її представників» [15. с. 16]. Для цього було заплановано парк і оранжереї. Учений вказував, що парк повинен складатись як з різних груп деревних та трав'янистих рослин, так і з спеціальних груп рослин, які входять до одного роду, для кращого спостереження над спорідненими видами. До цієї ж частини саду В.І. Липський відносив оранжереї, які повинні бути споруджені згідно з усіма новітніми вимогами, обладнані сучасними обігрівачами та вентиляторами, мати різний температурний режим. Оранжереї мали представляти не тільки окремі види або роди, але й давати повну уяву про певну рослинність, наприклад, тропічну. Іншою складовою показової частини ботанічного саду був Гербарій, який повинен містити флору всієї земної кулі, українську флору, всеоюзну (російську) флору, обмінний та особливий гербарій рослин власне ботанічного саду. Поряд із гербарієм, за планом В.І. Липського, межував Музей ботанічного саду, який повинен містити в своїх колекціях цікаві зразки різних представників рослинного царства і мав дати розуміння значення рослин у житті людини. Одну з найголовніших складових даної наукової установи повинна становити бібліотека ботанічного саду.

Дослідну частину саду, згідно плану В.І. Липського, становили різні лабораторії, кабінети та наукові станції, у яких повинні проводитись дослідні з окремих ботанічних питань та загальні, всебічні дослідження флори України.

Переважно більшість пропозицій ученого щодо створення ботанічного саду ВУАН згодом, але набагато пізніше, було втілено в життя. Лише у вересні 1935 р. Інститут ботаніки Академії наук УРСР отримав ділянку для створення ботанічного саду на печерських пагорбах, у районі Звіринця. Комісія з питань організації Ботанічного саду під головуванням Є.О. Патона запропонувала залучити до розробки основних принципів організації даної наукової установи і В.І. Липського. Ученого було включено в комісію для складання кошторису робіт на освоєння нової ділянки для Ботанічного саду [22]. На засіданні Президії УАН 2 серпня 1936 р. було ухвалено: «Затвердити академіка Липського з 1 липня цього року штатним консультантом нового ботанічного саду з оплатою 500 крб. на місяць... Затвердити експедицію для збору насіння та матеріалів для нового ботанічного саду Академії наук на Кавказ і в Середню Азію на кошти, що відпускаються на освоєння дільниці – з 1 липня цього року та вважати з цього числа акад. Липського у відрядженні» [23].

У період становлення та зміцнення Української Академії наук учений своїми знаннями прислужився справі організації науки в Україні. Окрім завідування Ботанічним садом і кафедрою квіткових рослин В.І. Липський брав активну участь в організації та роботі

*Київ, вул. Володимирська, 54
У цьому будинку працював
президент ВУАН (1922–1928 рр.)*

різних академічних структур, зокрема природничого профілю. Відома його діяльність у Комісії УАН по вивченню природних багатств України, створеної в 1919 р., у Комісії по вивченню фауни України. Він працював у Видавничій комісії II відділу УАН, очолював Комісію енциклопедичного словника, Комісію по ревізії бібліотеки УАН, був представником академії у Військово-промислового комітеті. У 1920 р. В.І. Липського було обрано до Господарського правління УАН як представника II відділу. На початку 1921 р. він став членом Угової комісії по об'єднанню Української академії наук з Українським науковим товариством.

12 червня 1922 року загальні збори ВУАН обрали Володимира Іполитовича Липського президентом.

Втручання радянської влади в діяльність наукових установ відбилася і на долі нового президента. Для вивчення стану ВУАН було створено комісію Народного Комісаріату освіти України. У висновках цієї комісії керівництво академії було звинувачено в недотриманні законів радянської влади, і це інкримінувалось як політичні порушення. Комісія пропонувала оголосити перевибори президента ВУАН, затвердити новий склад академіків, встановити тверду структуру та штати академії. Партійне керівництво вважало Володимира Липського «політично інертним» президентом, який передовірив управління академією Сергію Єфремову та Агатангелу Кримському [24].

1928 р. В.І. Липський подав у відставку з посади президента ВУАН і 21 червня 1928 р., залишивши посаду, виїхав до Одеси, де очолив Ботанічний сад. (З Одесою пов'язана й низка інших моментів з науковою біографією вченого. Він головував на Радіологічному з'їзді, що відбувся в Одесі 1925 року, 1927 р. приймав участь у експедиції на Чорному морі).

В час Чорноморських експедицій (1927, 1930, 1931) В.І. Липським було

глибоко вивчено біологію філофори червоної та розроблено методику її добування. Визначено площу розповсюдження цієї водорості в Чорному морі. За даними В.І. Липського, вона сягала 2750 м², а запаси її визначались у 4,5 млн тон. Результати досліджень вченого мали великий вплив на подальше використання цієї культури в народному господарстві, сприяли організації в 1931 р. першого в Україні заводу з виробництва йоду та агар-агару які на той час ввозили з-за кордону. Для одеського періоду діяльності В.І. Липського характерним є практичне втілення досвіду вченого з організації роботи ботанічного саду та вивчення окремих представників рослинного світу півдня України для застосування в народному господарстві. Зокрема, вивчаючи золотобородник, саме як технічну культуру, учений виявив значні площі даної рослини на о. Джарилгач, розпочав її культивування в Одеському ботанічному саду. Варто відмітити, що В.І. Липський вказував на неможливість промислового збору золотобородника з тієї причини, що о. Джарилгач був заповідником Української Академії наук. До наших днів, саме завдяки В.І. Липському, було збережено найбільше за площею в Україні місцезростання цієї рослини, занесеної до Червоної книги України [25].

Працюючи в Одесі, В.І. Липський доклав багато зусиль для організації в Саду науково-дослідної роботи, розширення та покращення його колекцій, виховання молодих науковців. До 1928 р. науково-дослідна робота Одеського ботанічного саду була спрямована на вивчення водоростей. Із приїздом академіка В.І. Липського напрям діяльності ботанічного саду змінився, набув широкого розмаху. Розпочалися роботи флористичного, систематичного, ботаніко-географічного характеру та роботи по інтродукції рослин. Перш за все, В.І. Липський звернув увагу на перевірку назв рослин, які культивувалися в ботанічному саду, на створення

гербарію, бібліотеки, музею. Вже через два роки після приходу В.І. Липського на посаду директора в саду було створено лабораторії по вивченню технічних та лікарських рослин.

Повертаючись до наукових досліджень вченого, слід зазначити, що В.І. Липський вивчав не лише судинні рослини. Відомі його дослідження нижчих рослин, зокрема десмідієвих водоростей під Києвом, які дуже розповсюджені на сфагнових болотах. Учений вважав, що ці водорості можуть бути матеріалом при біологічному вивченні торфових боліт, оскільки відіграють значну роль у розвитку згаданих ценозів.

Практичне значення мають також дослідження В.І. Липського, які він проводив у 1927 р. на Волині. Під час цих досліджень було виявлено радіоактивні джерела у Новоград-Волинському. Раніше такі джерела були відомі лише на Кавказі та Закавказзі. Результати пошуків вченого були використані для побудови лікувальних закладів на базі знайдених джерел.

Упродовж 1922-1928 рр. В.І. Липський вивчав флору околиць Житомира. Тут він вперше виявив та встановив місцезнаходження нової для України й усього тодішнього Радянського Союзу рослини – суниці індійської. Учений зібрав її гербарні зразки, плоди, насіння. Декілька її кущів було висаджено в ботанічному садку, який існував у той час у дворі Президії ВУАН.

Значний внесок В.І. Липський зробив у систематику судинних рослин. Ученим виявлено та описано сотні судинних рослин, раніше невідомі ботанічній науці; деякі з них є рідкісними ендемічними видами. Він описав чотири нових роди, понад 260 видів і різновидів рослин, намітив до опису десять нових видів та зробив 18 номенклатурних комбінацій в ранзі виду. Найбільше уваги учений приділяв видам та різновидностям із таких родин: бобових – ним описано 65 видів та різновидностей; зонтичних – описано 4 роди, близько 40 видів та різновидно-

стей; капустяних – 50 видів та різновидностей.

В.І. Липський працював директором Одеського ботанічного саду до 1933 р., коли Одеський ботанічний сад було включено в розробку дарвінсько-мічурінського напрямку та «новацій» Т.Д. Лисенка. В.І. Липський подав у відставку у зв'язку з небажанням підтримувати ідеї Т.Д. Лисенка і в подальшому до самої смерті працював науковим консультантом Ботанічного саду. У 1936 р. він здійснив свою останню наукову подорож до Узбекистану та Туркменистану. Помер В.І. Липський 24 лютого 1937 р. в Одесі.

На жаль, могилу вченого в 50-х рр. ХХ ст. разом з надгробним пам'ятником, який поставили діти В.І. Липського, було зруйновано, а місце поховання загублено. Лише на прохання Президії Академії наук України в 1990 р. виконком Одеської міської ради прийняв постанову «Про увічнення пам'яті академіка Володимира Липського», згідно з якою його ім'я мав би носити ботанічний сад Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова (на жаль, до цього часу згадана постанова не втілена в життя), та встановлено меморіальну дошку на будинку, де він жив.

1. *Липский В. И.* Отчет о ботанической экскурсии, произведенной летом 1887 г. в Бессарабии / В.И. Липский // Протоколы собрания Киев. о-ва естествоисп. – 1887. – Т. 9. – С. LXV–LXVII.
2. *Липский В.И.* Исследования о флоре Бессарабии / В.И. Липский // Записки Киев. о-ва естествоисп. – 1887. – Т. 9. – Вып. 2. – С. 225–391.
3. *Липский В.И.* Исследование Северного Кавказа / В.И. Липский // Там же. – 1891. – Т. 11. – Вып. 2. – С. 23–61.
4. *Липский В.И.* Новые данные для флоры Бессарабии / В.И. Липский // Там же. – 1894. – Т. 13. – Вып. 1–2. – С. 423–444.
5. *Липский В.И.* Заметка о флоре Крыма / В.И. Липский // Там же. 1894. – Т. 13. – Вып. 1–2. – С. 423–444.
6. *Доброчаева Д.Н.* Владимир Ипполитович Липский / Д.М. Доброчаева, Г.П. Мокрицкий – К.: Наук. думка, 1991. – 216 с.
7. *Липский В.И.* Гербарий Императорского С.-Петербургского ботанического сада к концу его 75-летнего существования (1823–1898) / В.И. Липский – СПб, 1898. – 128 с.
8. *Липский В.И.* Гербарий / В.И. Липский // Исторический очерк С.-Петербургского ботанического сада за последнее его 25-летие (с 1873 по 1898 г.) – СПб, 1899. – С. 36–56.
9. *Липский В.И.* Биографии и литературная деятельность ботаников и лиц, соприкасающихся с ботаническим садом / В.И. Липский // С.-Петербургский ботанический сад за 200 лет его существования (1713–1913) – СПб, 1913. – Ч. 3. – 378 с.
10. *Липский В.И.* Исторический очерк С.-Петербургского ботанического сада (1713–1913) / В.И. Липский // Там же. – Ч. 1. – 378 с.
11. *Липский В.И.* Коллекция живых растений / В.И. Липский // Там же. – С. 379–408.
12. *Липский В.И.* Литературно-издательская деятельность С.-Петербургского ботанического сада / В.И. Липский // Там же. – Ч. 3. – С. 561–582.
13. *Липский В.И.* Алфавитный указатель всех коллекций, поступивших в гербарий ботанического сада (1823–1898) // Там же. – С. 57–160.
14. *Липский В.И.* Краткий путеводитель по Ботаническому саду Петра Великого / В.И. Липский – СПб, 1913. – 96 с.
15. *Липський В.І.* Ботанічний сад Української Академії наук і його завдання / В.И. Липский // Ювілейний збірник на пошану академіка Д.І. Багалія – К., 1927. – С. 1–53.
16. *Липский В.И.* Флора Кавказа. Свод сведений о флоре Кавказа за двухсотлетний период его исследования, начиная от Турнефора и кончая XIX в. / В.И. Липский // Тр. Тифлис. ботан. сада. – 1899. – В. 4. – С. 1–585.

17. *Липский В.И.* От Каспия к Понту (Предварительный отчет о ботан. исследованиях Сев. Кавказа в 1891 г.) / В.И. Липский // Зап. Киев. о-ва естествоиспыт. – 1891. – Вып. 2. – С. 339–351.
18. *Липский В.И.* Материал для флоры Средней Азии. *Contributio ad floram Asiae Mediae* / В.И. Липский // Тр. С.-Петербургского ботан.сада – Вып. 1. – 247 с.
19. *Липский В.И.* Флора Средней Азии, т.е. Русского Туркестана и ханств Бухары и Хивы / В.И. Липский // Тр. Тифлис. Ботан. Сада – 1905. – Вып. 7. – 841 с.
20. *Липский В.И.* Горная Бухара. Результаты трехлетних путешествий в Среднюю Азию в 1896, 1897 и 1899 году / В.И. Липский – Петербург, 1905. – 735 с.
21. *Вернадский В.И.* О научных работах В.И. Липского / В.И. Вернадский, П.А. Тутковский, Н.Ф. Кашенко // Протоколы засідань Фізико-математичного відділу УАН за 1918 р. – К., 1919. – Протокол № 6. – С. 71–72.
22. *Фонд 251*, оп. 1, зб. 59, арк. 156–167 Протокол № 22 Засідання Президії УАН від 20 листопада 1935 р.
23. *Фонд 251*, оп. 1, зб. 62, арк. 129–139 Протокол № 26 Засідання Президії УАН від 2 серпня 1936 р.
24. *Історія Національної Академії наук України 1924–1928 рр.* – К.: НБУВ, 1998. – 762 с.
25. *Дубина Д.В.* Плавни Причерноморья / Д.В. Дубина, Ю.Р. Шеляг-Сосонко – К.: Наук. думка, 1989. – 270 с.
26. *Мельник В.І.* В.І. Липський – ботанік, географ, мандрівник / В.І. Мельник // Інтродукція рослин. – 2003. – № 4. – С.30–36.
27. *Крецул Н.І.* Історико-науковий аналіз діяльності академіка В.І. Липського в контексті розвитку ботанічної науки в Україні / Н.І. Крецул // Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2005. – 19 с.

Одержано 29.03.2013

В.Г. Гармасар

Липский Владимир Ипполитович (к 150-летию со дня рождения)

Проанализирована научная деятельность академика В.И. Липского, показаны основные направления его творчества, его вклад в изучение природы Украины, а также Кавказа, Средней Азии и тогдашней Бессарабии. Освещена роль ученого в становлении Украинской академии наук Украины, создании ботанического сада УАН в Киеве и развитии университетского ботанического сада в Одессе.